

VI РОЗДІЛ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.017.4

Кузьменко О. В.,
м. Харків, Україна

**КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ
В АМЕРИКАНСЬКІЙ ШКОЛІ**

Викладання вітчизняного громадянознавства свідчить про необхідність подальшого дослідження його дидактичної моделі, зокрема, вивчення проблеми відбору типових для згаданої дисципліни видів та одиниць знань. З огляду на це певну цінність для українських педагогів має відповідна практика шкіл США. Вчителями цієї країни накопичено цікавий досвід організації вивчення підлітками Конституції. Ця публікація має на меті ознайомити педагогічну громадськість з фрагментом сучасного американського шкільного підручника (We the people. Student text. Level I. Center for civic education. Eleventh printing. Calabasas, 1996. – 184 P.).

Тема уроку: Чому батьки-засновники вважали, що нам потрібні держава і закони? Мета: дізнатися, що думали видатні американці про права людини та призначення влади. Школярам пропонується проблемне завдання на тему: *Що ви думаєте про свої права?* Зауважується, що перш ніж ознайомитися з уявленнями батьків-засновників про права людини, доцільно проаналізувати свої думки про це. Потім буде можливість порівняти судження. Скоріш за все з'ясується, що ці точки зору мають багато спільного. Школярів запитують: чи вважаєте ви, що кожна людина може сповідувати будь-яку релігію?; чи повинна кожна людина бути захищеною від злочинця, який намагається викрасти її майно? Їм пропонують попрацювати в групах по три–п'ять людей та відповісти на такі запитання: що таке права людини?; які ви маєте права; чому для вас важливо мати ці права?; які права є найважливішими?; чи можна сказати, що права є однаково важливими?

Питання 1: *Що думали батьки-засновники про права людини?* Повідомляється, що більшість американських діячів часів війни за незалежність вважали невід'ємними права людини на життя, свободу і власність. Пояснюється, що право на життя означає гарантовану державою можливість жити, не

побоюючись насильницької смерті або каліцтва. Право на свободу передбачає можливість бути незалежним, тобто: вільно обирати книги для читання; говорити те, що людина вважає за необхідне; вільно пересуватися та подорожувати. Право на власність значить, що людина може мати одяг, іграшки, будинки, транспортні засоби, підприємства. Школярам кажуть, що батьки-засновники називали ці права природними. Деякі з них вважали, що такі права людині надає природа, інші – джерелом цих прав вважали бога. Питання 2: *Чому ми потребуємо захисту наших прав?* Повідомляється, що батьки-засновники знали про намагання одних людей порушувати права інших. Пропонується проблемне завдання на тему: *Що б сталося, коли б не було законів та уряду?* Дітям необхідно уявити собі, що їм належить зіграти в бейсбол без правил та арбітра. Також слід припустити, що скасовані правила дорожнього руху та обов'язок учнів відвідувати школу. Це завдання не передбачає обміну судженнями і має на меті створення проблемної ситуації, активізацію пізнавальної діяльності школярів. Далі клас ділиться на групи по три-п'ять людей та аналізує запитання: що могло б трапитися в нашій країні, якщо б не було правил, в тому числі законів?; що б відбувалося, коли б правила та закони існували, але ніхто не примушував громадян їх дотримуватися?; що б сталося, якщо б існували правила та закони, люди слухняно їх виконували, але нікому було б розв'язувати суперечки з приводу їх змісту? Після аналізу цих запитань в групах їх представники доповідають класу відповіді. Питання 3: *Що, на думку батьків-засновників, могло б трапитися, якщо б не було законів та уряду?* Звертається увага на те, що коли учні працювали в групах, вони напевно дійшли висновків, які свого часу спали на думку видатним американцям. Повідомляється, що останні вважали дуже вірогідними такі наслідки відсутності влади та законів: одні люди спробували б порушити права інших громадян; більш сильні мали б спокусу змушувати слабких робити те, що вони не хочуть; більш слабкі могли б об'єднуватися, щоб відняти права у сильних; ніхто б не почувався у безпеці. Питання 4: *В чому полягає призначення держави?* Повідомляється, що на думку батьків-засновників найкращим способом захистити права людини є створення держави і підкорення громадян її законам. Таким чином головне призначення держави полягає у забезпеченні основоположних прав людини – на життя, свободу та власність. Зауважується, що джерелами таких думок видатних американців були: історія людства, релігійні та філософські твори. Зокрема, значний вплив на батьків-засновників здійснили Ш. Монтеск'є та Д. Локк.

Завдання для закріплення матеріалу: які основоположні права має людина?; як можна захистити права людини?; у чому батьки-засновники бачили

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

призначення держави?; чи згодні ви з їх думками про цілі держави?; намалюйте ілюстрацію, яка віддзеркалить ваше розуміння сутності держави та покажіть свій малюнок однокласникам; поясніть терміни: природні права, консенсус.

Тема уроку: Що таке республіканське правління? Мета: зрозуміти, чому батьки-засновники вважали республіку найкращою формою правління; з'ясувати, що таке громадянська доброчесність та благо суспільства.

Питання 1: *Батьки-засновники вивчали історію.* Повідомляється, що видатні діячі американської революції були добре знайомі з історією різних держав. Особливо їх цікавила республіканська система правління в Стародавньому Римі. Питання 2: *Що таке республіканське правління?* Школярам кажуть, що за такого правління: повноваження уряду походять від народу; він обирає керівників, які є його представниками на владних посадах; чиновники обслуговують потреби народу в цілому, а не групи людей. Питання 3: *У чому полягають переваги республіканського правління?* Звертається увага на те, що на думку батьків-засновників республіка є найкращою формою правління. Вони вважали, що республіка здатна забезпечити передумови для справедливості, суспільного блага, свободи та процвітання громадян. Питання 4: *Що таке благо суспільства?* Зауважується, що передумови для нього виникають тоді, коли уряд піклується про інтереси кожного громадянина. Ставиться проблемне завдання на тему: *Твої інтереси та благо суспільства.* Учням пропонують попрацювати за згаданою вище методикою групової діяльності, виконуючи такі завдання: опишіть ситуацію, в якій вам слід допомогти іншим людям; наведіть приклад ситуації, коли вам слід зробити щось для себе, а не для інших; запропонуйте своє визначення поняття «благо суспільства»; поясніть, чи можуть люди дійти згоди щодо розуміння цього поняття?; чим можна пояснити суперечки щодо його змісту?; наведіть приклади того, як уряд нашої країни діє в інтересах усього суспільства; чи могла б американська влада ще щось зробити для суспільства? Питання 5: *Що таке громадянська доброчесність?* Повідомляється, що коли учні допомагають іншим людям, вони виявляють громадянську доброчесність і сприяють благу суспільства. Зауважується, що лише тоді правління буде гарним, коли громадяни будуть допомагати оточуючим, а уряд буде піклуватися про кожну людину. Звертається увага на те, що в молоді громадянська доброчесність виховується вдома, в школі, в церкві. Дорослі вдосконалюють цю свою якість також в політичному житті.

Завдання для закріплення матеріалу: що таке республіканське правління?; визначіть поняття «благо суспільства»; наведіть приклади з вашого шкі-

льного життя, коли мала місце турбота про нього; сформулюйте поняття «громадянська доброчесність»; розкажіть про людей у вашій школі та населеному пункті, які своїми діями виявляють цю якість; як виховувалася громадянська доброчесність в ранній Америці?; наведіть приклади, коли інтереси людини суперечать благу суспільства; поясніть терміни: республіканське правління, представник, інтереси, благо суспільства, громадянська доброчесність.

Тема уроку: Що таке конституційне правління? Мета: дізнатися, що таке Конституція, конституційне правління. Проблемне завдання на тему: *Які правила поведінки вводить держава?* Учням пропонується ознайомитися з переліком правил. Слід визначити, які з цих правил мають юридичний характер. Діти працюють у групах за схарактеризованою вище методикою. Перелік правил: конгрес не повинен видавати законів, які несправедливо обмежують ваше право вільно висловлюватися; під час прийому їжі не слід розмовляти; під час бігу на спортивному майданчику не слід штовхатися; король вирішує, кого слід призначити суддею та головнокомандувачем; до початку канікул школярі мусять виконати усі навчальні завдання; президент країни обирається кожні чотири роки; посвідчення водія можна отримати з 16 років. Питання 1: *Що таке Конституція?* Школярам говорять, що виконуючи наведене вище завдання, вони визначали правила юридичного характеру, тобто норми, введені державою. Такі правила і складають зміст Конституції. Остання може бути писаною та неписаною. Пропонується таке визначення Конституції: набір правил, введених державою, які визначають устрій та порядок роботи уряду. Пояснюється, що вивчення цього документу дозволяє зрозуміти, яка це держава та які її громадяни. Наводиться перелік запитань, на які зазвичай дає відповідь Конституція: які цілі уряду?; який устрій держави?; якими способами виконує свої обов'язки уряд?; як видаються закони?; яким чином чиновники займають посади?; хто вважається громадянином?; чи можуть громадяни контролювати діяльність уряду?; яким чином народ контролює владу?; які права та обов'язки мають громадяни? Увагу учнів звертають на те, що Конституцію мають не лише демократичні держави. Питання 2: *Що таке конституційне правління?* Зауважується, що таке правління є там, де обмежені повноваження чиновників. Йдеться не про декларативне, а фактичне обмеження повноважень. Для цього Конституція передбачає спеціальні механізми. Питання 3: *Що таке диктаторське правління?* Пояснюється, що диктатор – це правитель, який керує країною, маючи необмежені повноваження. Диктатура можлива навіть за наявності Конституції. Таке буває, коли: Конституція наділяє диктатора необмеженими повноваженнями; Конституція

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

містить обмеження його влади, але не передбачає механізмів, які б змушували правителя не виходити за межі повноважень; Конституція містить і обмеження, і способи їх забезпечення, але диктатор ігнорує Конституцію, спираючись на силу. Проблемне завдання на тему: *Чому важливо обмежувати повноваження посадових осіб?* Пропонується історія, описана в американській художній літературі. На парусному кораблі в ХІХ ст. був дуже суворий капітан. Користуючись відсутністю на той час в США законодавства, яке б обмежувало його повноваження, капітан брутально поведився із матросами. Одного разу він безпідставно вирішив фізично покарати матроса, називаючи його рабом. Деякі інші матроси заступилися за свого товариша і теж були покарані. Після ознайомлення із цією історією учні індивідуально відповідають на такі запитання: чи існували в ті часи обмеження повноважень капітана судна?; чи були тоді якісь способи захисту прав матросів?; чи нагадує життя на згаданому кораблі конституційне правління?; чи нагадує життя на кораблі диктаторське правління?; які закони слід було прийняти, щоб захистити права матросів? Після підготовки відповідей на ці питання школярі повідомляють їх класу. Організується обговорення класом відповідей.

Завдання для закріплення матеріалу: чи можна дізнатися про особливості способів правління в країні, вивчаючи її Конституцію?; поясніть різницю між конституційним та диктаторським правлінням?; поясніть терміни: Конституція, обмеження повноважень, конституційне правління, диктаторське правління. Розіграйте рольову гру. П'ять учнів класу будуть комісією з розслідування описаних подій на кораблі. Решта однокласників їх відтворюють в ролях. Потім комісія проведе слухання. Під час слухань буде надане слово капітану та матросам, які обґрунтують свій погляд на події. Далі комісія розробить законопроект, який буде мати на меті запобігання повторення згаданої ситуації.

Тема уроку: Як батьки-засновники відбили свої уявлення про державу і владу в Декларації незалежності? Мета: ознайомитися з основними ідеями Декларації незалежності. Питання 1: *Чому видатні американські діячі бажали незалежності для колоній?* Повідомляється, що в 60-ті роки ХVІІІ ст. Великобританія почала посилювати свій контроль за колоніями. Британська влада вводила для колоністів нові податки та обмежувала їх торгівлю. Американці стверджували, що оскільки вони не мають своїх представників у британському уряді, то вони не можуть вважатися платниками британських податків. Король, навпаки, казав, що переселенці повинні їх сплачувати. Підставою для цього було те, що колонії користуються захистом Британії. Обурені американці в 1774 р. скликали так званий перший Континентальний конгрес, ме-

тою якого було визначитися в ситуації, що склалася. На цьому з'їзді делегатів від колоній лунали пропозиції згорнути торгівлю з Британією. Незабаром почали поширюватися чутки про ймовірну війну колоній за незалежність. В квітні 1775 р. така війна, тобто революція, почалася. Тринадцять британських колоній стали штатами нової країни. Питання 2: *Чому була написана Декларація незалежності?* Повідомляється, що на початку революції перший американський уряд створив спеціальну комісію, яка повинна була обґрунтувати її цілі. Голова комісії Т. Джефферсон написав Декларацію незалежності, яка незабаром була схвалена делегатами Континентального конгресу. Питання 3: *У чому полягає зміст Декларації незалежності?* Зазначається, що цей документ містить: ідеали та цілі нової країни; претензії колоністів на адресу британського короля; аргументи, якими обґрунтовувалося прагнення колоністів до незалежності. Питання 4: *Ідеали та цілі нової країни.* Повідомляється, що одним з таких ідеалів є думка про рівність усіх людей, які наділені основоположними невід'ємними правами. Такими правами є: життя, свобода та прагнення до щастя. Питання 5: *Претензії колоністів до британського короля.* Школярам розповідають, що батьки-засновники намагалися таким чином розповісти світові, як британський уряд загрожував їх правам. Наводяться приклади претензій. На думку батьків-засновників король: відмовляється затверджувати закони, які ухвалені колоніями; тримає в колоніях війська за відсутності воєнних дій; перешкоджає торгівлі американців з іншими країнами; здійснює необґрунтоване оподаткування колоністів. Питання 6: *Аргументи, якими обґрунтовувалося прагнення колоністів до незалежності.* Повідомляється, що трьома найвагомими доводами були такі: управління повинно ґрунтуватися на згоді тих, ким управляють; народ може змінювати уряд; король порушив домовленість з населенням колоній. Звертається увага учнів на те, що аргументи колоністів пов'язувалися з ідеєю про обмеження королем їх природних прав. Проблемне завдання на тему: *Яку сторону у війні за незалежність ви б підтримали?* Школярам говорять, що під час революції одні американці її підтримали, а інші були за короля. Перших називали патріотами, других – лоялістами. Клас повинен розділитися на дві групи, кожна з яких буде відігравати роль відповідного політичного лагера. Групи обґрунтовують свою позицію. Потім проводиться дискусія, під час якої оцінюються доводи сторін. Крім того «патріоти» та «лоялісти» готують лист до газети або малюнок, що відбиває їх політичну позицію.

Завдання для закріплення матеріалу: з якою метою була написана Декларація незалежності?; звідки, згідно Декларації, уряди набувають свої повноваження?; на що має право народ, якщо уряд не захищає права людини?;

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

що значить формулювання «усі люди створені рівними»?; які ідеали Декларації є найважливішими?; чому ці ідеали важливі для вас?; письмово перекажіть наведений фрагмент Декларації незалежності; будьте готові розкрити зміст його положень; поясніть терміни: Декларація незалежності, перший Континентальний конгрес, американська революція.

Тема уроку: Яким був наш перший загальноамериканський уряд? Мета: дізнатися, як було організовано управління нашою країною відповідно до Конституції 1781 р.; з'ясувати, чому батьки-засновники вирішили розробити нову Конституцію. Питання 1: *Який уряд нам потрібно створити?* Учням пропонують знову «сісти» у машину часу і здійснити подорож в 1776 рік. Зауважується, що вони вже не є підданими британського короля. Віднині учні – громадяни США. Їм слід уявити себе делегатами Континентального конгресу, який керував американськими колоніями з 1774 до 1781 р. Завданням делегатів є розробка першої Конституції США. Ставляться питання: як згаданий документ може влаштувати всі штати?; яким повинен бути перший центральний уряд? Повідомляється, що створюючи його, батьки-засновники побоювалися двох речей: уряд міг бути занадто сильним, зазіхати на права штатів та громадян; деякі штати могли мати більший вплив на уряд, ніж інші. Школярам говорять, що кінець кінцем батьки-засновники вирішили створити слабку центральну владу. Основною її складовою був конгрес. Повноваження цього законодавчого органу були дуже обмеженими. Кожен штат, незалежно від кількості населення, мав в ньому одного представника. Після палких дебатів делегати Континентального конгресу ухвалили в 1781 р. Конституцію – «Статті конфедерації». Питання 2: *Позитивні сторони Конституції 1781 р.* Повідомляється, що перша Конституція сприяла об'єднанню нової країни. Центральна влада забезпечила те, що: американці перемогли у війні за незалежність; кожен штат почав поважати закони інших штатів; з'явилася правова можливість створювати нові штати. Питання 3: *Недоліки Конституції 1781 р.* Зауважується, що проблеми центрального уряду виражалися в наступному: кожен штат вважав себе окремою країною; населення штатів не розглядало себе громадянами США; штати не співпрацювали; життя багатьох американців значно погіршилось; торгівля занепала; солдати, що воювали проти Британії, не отримали платню; уряд мав замалий вплив на штати, не був спроможний розв'язати численні складні питання в житті нової країни. Питання 4: *Повстання під керівництвом Деніела Шейса.* За часів «Статей конфедерації» чимало фермерів виявилися в значній борговій залежності. Це породжувало їх протести. В 1786 р. обурені фермери повстали в штаті Масачусетс. Очолив їх Д. Шейс. Хоча повстання було придушене військами, зе-

млевласники почали побоюватися нових протестів. Вони завдавали питання: чи зможе слабкий центральній уряд їх захистити? Питання 5: *Як можна було вдосконалити уряд?* Повідомляється, що батьки-засновники прийшли до висновку про неефективність уряду. Треба було його вдосконалити. В 1787 р. конгрес скликав в м. Філадельфія конвент, метою якого було внести до Конституції необхідні зміни. Однак делегати конвенту одразу ж вирішили написати нову Конституцію.

Завдання для закріплення матеріалу: чому батьки-засновники спочатку створили слабкий загальноамериканський уряд?; які проблеми могли б виникнути, коли б не було центрального уряду і кожен штат мав би власні армію, гроші, правила торгівлі?; у чому ви бачите значення першого уряду, створеного відповідно до «Статей конфедерації»?; у чому полягали недоліки життя американців за часів першої Конституції?; розкажіть про повстання на чолі з Д. Шейсом, визначіть, у чому полягає його значення?; поясніть терміни: Статті конфедерації, центральній уряд, договір, конгрес, повстання.

Ця публікація містить лише приклади того, як американський підручник громадянознавства робить специфічний для даного навчального предмета внесок у формування особистості юного громадянина. Але й цього досить, щоб підсумувати: на думку його авторів громадянська освіта дітей передбачає цілеспрямовану діяльність педагогів щодо забезпечення засвоєння ними громадянознавчих знань, зокрема, вчення про Конституцію як основний інструмент політичної влади. Ця стаття є конспектом початкового розділу підручника. Навчальна книга містить ще чотири розділи: Як була написана наша Конституція?; Як батьки-засновники сформували державну владу в нашій країні?; Як Конституція забезпечує твої основоположні права?; Які обов'язки мають громадяни?

О.В. Кузьменко

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ШКОЛІ

В статті аналізується досвід педагогів США з питання навчання й виховання юних громадян. Обґрунтовується доцільність вдосконалення дидактичної моделі вітчизняного громадянознавства.

А.В. Кузьменко

**КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ В
АМЕРИКАНСКОЙ ШКОЛЕ**

В статье анализируется опыт педагогов США по вопросу обучения и воспитания юных граждан. Обосновывается целесообразность усовершенствования дидактической модели отечественного граждановедения.

О. Kuzmenko

**CONSTITUTIONALISM AS A SUBJECT OF STUDYING IN AMERICAN
SCHOOL**

The article deals with pedagogical experience of American teachers involved in education of young citizens. The author tends to prove the importance of improvement of the didactic model of Ukrainian civic education.

Стаття надійшла до редакції 1.10.2009р.

УДК 378:37.032+316.46

*Кабанец Ж.В., Коновалова В.Б.,
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНОГО ТЕКСТУ

«Реклама не приправа до бізнесу, а життєво-важливий складник нашої економіки», - говорять американці.

Унікальність такого явища, як реклама, в її зверхживучості. Навіть в періоди економічних криз вона не тільки процвітає, але і допомагає вижити тим, хто користується її послугами і слідує її рекомендаціям.

Реклама – складний вид людської діяльності. Вироблена в її результаті продукція сформована таким чином, щоб виявляти вплив на підсвідомість людини.

Реклама впровадилася непомітно і поступово стала невід'ємною частиною нашого життя. Куди б ми не йшли, що б ми не робили, реклама постійно з нами. Це плакати, стенди, афіші, вітрини, календарі і буклети. Панівне місце вона назавжди зайняла на телебаченні і радіо, в газетах і журналах, а також в мережі Інтернет.